

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

Meistaru iela 10-502, Rīga, LV-1050, tālr. 27343432, e-pasts seplp@seplp.lv, www.seplp.lv

Rīgā, 12.03.2024.

Nr. 6/6-3

Atzinums par 2024. gada 24. februārī LSM.lv publicēto “Cūku komiksu”

2024. gada 24. februārī Latvijas sabiedrisko mediju ombuds Anda Rožukalne (turpmāk tekstā arī – ombuds vai sabiedrisko mediju tiesībsardze) pēc savas iniciatīvas sāka veidot atzinumu par 2024. gada 24. februārī LSM.lv publicēto “Cūku komiksu”. 2024. gada 27. februārī sabiedrisko mediju tiesībsardze saņēma arī Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (turpmāk – Iesniedzējs) iesniegumu, kurā lūgts izvērtēt Latvijas sabiedrisko mediju vienotajā portālā LSM.lv (turpmāk – LSM.lv) 2024. gada 24. februārī publicēto publikāciju “Cūku komikss” (turpmāk – Publikācija, kas ekspertu vērtējumos saukta par “komiksu”, izmantojot īpaša stāstījuma veida apzīmējumu un “karikatūra”, raksturojot grafikas nozari Publikācijas saturā).

Iesniedzējs lūdz vērtēt mākslinieces Gundegas Evelones karikatūras atbilstību “sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipam, sabiedriskā medija ētikas kodeksam un redakcionālajām vadlīnijām”. Šāda lūguma izteikšanu Iesniedzējs pamato ar to, ka minētās karikatūras publicēšana daļā sabiedrības izraisīja nosodījumu un neizpratni par tās publicēšanas mērķi un vēstījumu.

Ombuds pieņēma lēmumu vērtēt Publikācijas ievietošanas procesu un motivāciju, redakcionālos lēmumus un Publikācijas saturu.

Lai veidotu atzinumu pēc savas iniciatīvas un izvērtētu Iesniegumā minēto, ombuds no 27. februāra līdz 12. martam iepazinās ar Iesniegumā minēto LSM.lv Publikāciju, uzdeva jautājumus gan VSIA “Latvijas Televīzija” (turpmāk arī – LTV) galvenajai redaktorei, LSM.lv redakcijai, konsultējās ar mākslas zinātnieci un plašsaziņas mediju un komunikācijas pētnieci, kā arī iepazinās ar sabiedrībai sniegto informāciju par Publikāciju. Līdztekus, vērtējot minēto Publikāciju, tika aplūkotas citu plašsaziņas mediju publikācijas, dažādās sociālās tīklošanās vietnēs izteiktie

viedokļi, to vēstījumi un avoti.. Lai paplašinātu Publikācijas skaidrojuma argumentu loku un balstītu atzinumu ekspertu vērtējumos, tika lūgti mākslas zinātnieces *Ph.D.* Gundegas Gailītes un komunikācijas pētnieces, Rīgas Stradiņa Universitātes (RSU) asociētās profesores Ilvas Skultes vērtējumi. Vienlaikus ombuds iepazīnās arī ar starptautisko mediju, kā arī sabiedrisko mediju praksi un rīcību saistībā ar karikatūru vai komiksu publikācijām, kas izraisījušas kādu sabiedrības grupu vai personu negatīvas reakcijas.

Izvērtējot Iesniegumu, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Anda Rožukalne

konstatē:

[1] 2024. gada 27. februārī saņemtajā Iesniedzēja Iesniegumā ir lūgts “izvērtēt 2024. gada 24. februārī rubrikas “Cūku komikss” ietvaros Latvijas sabiedrisko mediju portālā lsm.lv publicētās mākslinieces Gundegas Evelones karikatūras atbilstību sabiedriskā medija ētikas kodeksam un redakcionālajām vadlīnijām, tai skaitā, vai lsm.lv redakcionālais lēmums par karikatūras publicēšanu atbilst Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma (turpmāk arī - SEPLPL) 3. panta trešajā daļā noteiktajam sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipam, kurš noteic, ka “*Sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi savas programmas un pakalpojumus veido atbilstoši augstām ētikas un kvalitātes prasībām, nodrošinot žurnālistikas izcilību un ievērojot visaugstākos starptautiskos profesijas un kvalitātes standartus.*” Šāds lūgums tika izteikts, jo minētās karikatūras publicēšana izraisīja daļā sabiedrības nosodījumu un neizpratni par tās publicēšanas mērķi un vēstījumu.”

[2] Lai veidotu atzinumu pēc savas iniciatīvas un izvērtētu Iesniegumu, ombuds 2024. gada 26. februārī nosūtīja vēstuli ar jautājumiem LTV galvenajai redaktorei Sigitai Roķei un LSM.lv galvenajai redaktorei Martai Ceravai. 2024. gada 29. februārī ombuds saņēma LTV atbildes vēstuli Nr. 58/1-6.2, kurā sniegtas LTV galvenā redaktore Sigita Roķes atbildes uz ombuda uzdotajiem jautājumiem. 2024. gada 6. martā tika saņemts mākslas zinātnieces eksperta vērtējums par Publikāciju un 11. martā – komunikācijas pētnieces vērtējums.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Anda Rožukalne

secina:

[3] 2024. gada 24. februārī LSM.lv publicētais “Cūku komikss” ir Gundegas Evelones oriģināldarbs, kas konkrētajā datumā veltīts tēmai par karu Ukrainā. Tajā Ukrainas karotāji atainoti rubrikai “Cūku komikss” raksturīgajos cūku tēlos ar attēlus paskaidrojošiem parakstiem. 2024. gada 24. februārī, sastopoties ar sabiedrības negatīvo reakciju, LSM.lv redakcija vispirms

[6] LTV galvenā redaktore Sigita Rože 2024. gada 29. februārī vēstulē ombudam skaidro LSM.lv Publikācijas motivāciju, vēstījuma mērķi, tajā pausto viedokli, medija turpmāko darbu attiecībā uz konkrētā komiksa skaidrošanu, kā arī “Cūku komiksa”, kā sabiedrisko mediju rubrikas, mērķiem, uzdevumiem un sabiedrisko nozīmi.

S. Rože, komentējot mākslinieces motivāciju, atbild, ka “kara gadadiena bija aktuāls dienaskārtības jautājums, kādiem autore arī regulāri pievērsās. Ņemot vērā, ka pēdējā laika ziņas no frontes nebija pārāk iepriecinošas, jo rietumvalstis vilcinās piegādāt solīto bruņojumu un Ukrainas armijai trūkst ieroču un munīcijas, tad komikss pievērs uzmanību tam, ka ukraiņiem arī šādā laikā nekas cits neatliek kā vieniem pašiem turpināt cīņu līdz uzvarai. Publikācijas mērķis bija pievērst uzmanību kara gada dienai un Ukrainas uzvaras nepieciešamībai. Tas arī norādīts pievienotajā ilustrācijas aprakstā.” Savukārt vēstījuma ideju redaktore raksturo kā Ukrainu atbalstošu: “Kamēr Rietumvalstis turpina lemt, kā un vai palīdzēt, ukraiņi turpina karot, jo “kas gan cits” viņiem atliek. Komikss mudina nebeigt turpināt just līdz ukraiņiem un cerēt uz uzvaru pār Krieviju. Pirmajā ainā redzams apņēmīgs, fiziski spēcīgs, vīrišķīgs karavīrs nosacītā formas tērpā, ar tetovējumu "Ukraina" uz bicepsa, un ar ieroci, kas uzrunā skatītājam saka: "Mēs cīnīsimies līdz Uzvarai...". Lai tas nebūtu tikai kā tukšs sauklis, ir pievienota otra aina, kurā šis karotājs ar ugunsmetēju iznīcina dažādus mūdzus. Tajā redzams teksts "...Jo kas, gan cits atliek". Tas nozīmē, - ja nebūs šīs uzvaras, šī melnā, draudošā masa visu pārņems. To var redzēt arī pēc zīmējuma sadalījuma tumšajā un gaišajā daļā. Kā centrālais, vadošais tēls šajā melnajā masā ar dažādiem rēģiem ir divgalvains ērglis, kas simbolizē Kremli.” Arī iepriekš "Cūku komiksos" ir aplūkota Krievijas agresija Ukrainā, “uzsverot notiekošā nozīmību, mūsu visu atbildību un līdzdalību, un nosodot agresoru.”

S. Rože skaidro, ka “konkrētais komikss bija plānots gan kā uzmundrinājums karā iesaistītajiem: “Mēs neesam jūs aizmirsuši”, gan arī atgādinājums LSM.lv lasītājiem, par to, ka no šī kara nedrīkst nogurt vai tajā padoties - šajā ģeopolitiskajā situācijā nav pieļaujams Ukrainas zaudējums karā. (..)“Cūku komikss” vērs uzmanību, ka zaudējums nav pieļaujams, jo tad visu pārņems tumsa un šausmas (kā redzams otrā zīmējuma labajā pusē).”

[7] S. Rože vēstulē atgādina, ka LSM.lv tajā pašā dienā, kad tika publicēta karikatūra, atvainojās lasītājiem un izņēma G. Evelones darbu no sava satura, jo, “atkārtoti izvērtējot publikāciju, sapratām, ka komiksa vēstījums ir viegli pārprotams un interpretējams. Novērtējot situāciju, sapratām, ka komikss šajos apstākļos var radīt neaizsargātas grupas – ukraiņu ciešanas. Pasargāt mazaizsargātās grupas LSM.lv, kā sabiedriskajam medijam, vienmēr ir bijis darbības principu pamatā. Gadījumos, kad konstatēts, ka kādā publikācijā ir iespējams kādas grupas aizskārums, LSM.lv vienmēr operatīvi vēlreiz izvērtē publikāciju un nepieciešamības gadījumā veicam

labojumus.”

Redakcijas lēmums skaidrots arī “LTV galvenās redaktore ierakstā “Ārpus ētera”, kā arī LSM.lv galvenā redaktore ir sniegusi atbildes citiem medijiem.

Latvijas Radio raidījumā “Pēcpusdiena”: <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/dienas-zinas/pirmdiena-26.-februaris-pl.-1600.a188585/> un “Spried ar Delfi”: <https://www.delfi.lv/video/53950177/spried-ar-delfi/56370046/spried-ar-delfi-par-cuku-komiksu-pilns-ieraksts>.

Sigitas Roķes komentārs lasāms šeit: <https://ltv.lsm.lv/aktuali/par-lsmlv-24-februara-publikaciju-cuku-komikss-ukrainai-ir-jauzvar.id320322?page=1>.”

Komentējot “Cūku komiksa” atbilstību sabiedrisko mediju mērķiem, uzdevumiem un tā sabiedrisko nozīmi, S. Roķe uzsver, ka “komikss kā vēstījums žurnālistikā ir izmantots jau kopš preses pirmsākumiem. To nereti lieto, lai izaicinātu auditoriju un parādītu notikumus no cita skatu punkta, iedotu aktuālam notikumam citu perspektīvu. Komiksos nereti tiek skartas arī ļoti jūtīgas un traģiskas tēmas, piemēram, holokausts, Tuvo Austrumu konflikts, “Arābu pavasaris” u.c. Mainoties satura lietotāju paradumiem, kas liecina, ka liela daļa auditorijas saturu iegūst īsa formāta vienībās, viegli uztveramās un vizualizētās, šāda formāta saturs iegūst aizvien lielāku nozīmi.” Redaktore norāda, ka šāds formāts ir būtisks, ka “ja sabiedriskais medijs grib uzrunāt gadus jaunu auditoriju digitālajās platformās.”

“Cūku komikss” ir LSM.lv mēģinājums ar vizuālu jaunradi (bet reizē arī, izmantojot senu žurnālistikas žanru - komiksu), pastāstīt mūsdienu steidzīgajiem lietotājiem par aktualitātēm Latvijā un pasaulē, kas, iespējams, citādāk viņus nenasniegtu.” Arī izvēlētais dzīvnieks – cūka – “Cūku komiksos” (kas arī pieminēts komiksu "leģendā") nav ne laba, ne ļauna, bet neitrāla, to pēc vajadzības pielāgojot kontekstam. Bet arī negatīvas situācijas atspoguļojumā, cūka nekad nevienu nepazemo vai neizsmej - drīzāk šis tēls simboliski norāda uz notiekošā absurdu. Gundegai Evelonei tā ir antropomorfa cūka, kurai pievienoti kontekstam atbilstoši atribūti un foni (uzvalki politiķiem, matu cirtas sievietēm, formas tērpa daļas militārpersonām u.tml.). Cūkas tēls parādās ikvienā komiksā, retu reizi to papildinot ar konkrētiem, atpazīstamiem politiķu portretiem.”

S. Roķe vērs uzmanību, ka “aktualizēto jautājumu loks komiksos ir bijis plašs un daudzpusīgs, aicinot lietotājus pārdomāt savu pozīciju par notiekošo. Viens no LSM.lv uzdevumiem ir informēt sabiedrību un likt domāt par apkārt notiekošo, un komikss kā formāts tam ir ļoti atbilstošs. Iepazīstot “Cūku komiksa” izlaidumus secīgi, redzams, ka komikss ir pievērsies svarīgākajām esošā brīža aktualitātēm, kā Krievijas graudu eksports, karš Ukrainā, “Rail Baltica”, “Latvijas Pasta” ēku un skolu slēgšana, gan virknei sociālu problēmu un lēmumu šajā jomā. Līdz ar to iespējams, ka daļa auditorijas tieši ar šo komiksu palīdzību pievērs uzmanību šīm aktualitātēm vai problēmām.”

[8] Mākslas zinātniece, *Ph.D.* Gundega Gailīte savā Publikācijas vērtējumā par komiksa saturu raksta (atzinuma tekstā minētas ekspertes galvenās tēzes – *ombuda piez.*): “Izvērtējot Gundegas Evelones (turpmāk - G. Evelone) zīmētā “Cūku komiksa” kārtējās ainas, kas tapušas Ukrainas kara otrās gadadienas sakarā, jāizdala vairāki aspekti. Vispirms jānorāda, ka karikatūras (tajā skaitā, satīru) var analizēt kā aktuālo notikumu atspoguļotāju, māksliniecisku fenomenu, manipulācijas līdzekli ar sabiedrisko domu, komunikācijas veidu utt. Tekstuālo informāciju uztveram racionālāk, bet karikatūras daudz emocionālāk (zemapziņas līmenī), tāpēc ātrāk, pat acumirkli. Lai skatītājs vieglāk uztvertu zīmju veidus, tie jāizvēlas iespējami lakoniski, kā to mēģināja darīt arī māksliniece. Konkrētajā situācijā G. Evelone zīmēja Ukrainas tautas personifikāciju (ko apliecina nepārprotamais uzraksts “Ukraina” uz mājdzīvnieka rokas) antropomorfizētas cūkas veidolā, kareivīgumu pastiprinot ar stilizēto, bruņām līdzīgo apģērbu un ieroci rokās. Uzsaukums “Mēs cīnīsimies līdz uzvarai!” tika sabalsots ar kaujiniecisko noskaņu, ko pauž simboliskā karavīra ķermenis, bet, jo īpaši, sejas (purna) izteiksme. Tā kā ārpolitisko notikumu kontekstā, Ukrainas cīnītāji pamatoti ir ieguvuši ideālvaroņa statusu, G. Evelonei šī izvēle likās pašsaprotama. Karikatūra atbilst praktizētā “Cūku komiksa” formāta prasībām, kurā apvienojot verbālā un vizuālā elementus, tika regulāri un veiksmīgi atspoguļotas aktuālākās realitātes.”

Komentējot Publikācijas uztveri, Gundega Gailīte raksta: ”Tomēr šoreiz G. Evelone pilnībā neapzinājās, ka izmantojot ierastos tēlus, lai paustu savu izpratni un atbalstu, ievērojamas lasītāju daļas uztveres līmenis neatbildīs viņas redzējumam, tātad nesasnies iecerēto mērķi. Tieši formālā uzbūve (t.sk. tēlu veidoli) primāri kalpo idejas vai informatīvās funkcijas atklāšanai, bet vēstījuma dziļākā jēga, kā arī stilistika (piem., māksliniecisko līdzekļu novatorisms) – kļūst otršķirīgi.

Sākotnēji šķiet, ka ainas vēstījuma dekodēšana no skatītāja nepieprasa kādas specifiskas mākslas darba analīzes prasmes, jo paustais vēstījums ir skaidrs un ātri uztverams. Netika arī pielietoti nekādi verbālā teksta transformācijas mēģinājumi, kad kāda noteikta frāze sniedz divdomīgu nozīmi vai rada jaunu jēgu. Tomēr lasītāju reakcija (ko varētu apzīmēt, kā pārspīlētu dramatisāciju), iebilstot pret ukraiņu tautas traģēdijas vizualizāciju cūkas veidolā, norāda uz pretējo. Tātad netika izprasta ierasta karikatūristu prakse – balansēt starp pretrunām: starp abstrakciju un realitāti, komisko un traģisko, ilūziju un simboliku, veidolu un zīmi utt. Izcils karikatūrists spēj radīt koncentrētu un efektīgu t.s. “trīcientēlu” ātrai situācijas izgaismošanai, bet šoreiz tas nevilšus rezultējies negatīvā nozīmē.”

Skaidrojot “Cūku komiksa” izteiksmes līdzekļus, G. Gailīte piebilst: “Jāatzīmē, ka paralēles ar dzīvnieku pasauli ir sens un plaši izmantots paņēmiens karikatūras vēsturē, tomēr šajā

ikonogrāfijā (tēlu sistēmā) “ierindas” skatītājs var viegli orientēties izmantoto dzīvnieku hierarhijā, kur cūka atrodas uz vienas no zemākajām pakāpēm. Kaut arī cūkas ir ļoti gudri dzīvnieki, kuru kognitīvās spējas pielīdzina suņiem un pērtiķiem, tās simbolika mākslas vēsturē nav viennozīmīgi traktējama – tās mēdz būt pozitīvā: auglības, bagātības (krājkasītes forma), veiksmes (“cūkas laime”), bet vairāk tomēr negatīvā: negausības, netīrības, ļaunuma (līdz pat dēmonizācijai) iemiesojums.

Kaut arī G. Evelone sekojošajā sērijas zīmējumā pielietoja satīriskajā grafikā iecienīto kontrasta principu, konfrontējot abas karojošās puses – ideālais pret kroplīgo, vēlams bija daudz noteiktāk pielietot hiperbolizāciju (pārspīlējumu), lai pārliecinošāk diskreditētu ienaidnieka “tumšo spēku” armiju. Tas attiecas gan uz Krievijas simbolu – divgalvaino ērgli, gan skeletam līdzīgo upuri vai iznīcības tēlu (?). Ja izmantojam nacionālās identitātes teorijas terminus, tad uzskatāmāk paužot kontrastu starp *Savējiem* un *Svešajiem*, zīmējums kļūtu par papildus spēcīgu ieroci, saliedējot *Savējos* (šajā gadījumā, Ukrainas atbalstītājus) un vienlaicīgi, nošķirot *Svešos*. Jāuzteic G. Evelone izmantotais simboliskais krāsu salikums: sarkanais, melnais un baltais, jo šo kontrastu pielietojums vienmēr ir iedarbīgs.

Satīrai pēc savas definīcijas jābūt visasākajai kritikas formai, lai sniegtu šokējošu, ironiski dzelīgu, cinisku, iznīcinošu, agresīvu u.tml. atmaskojumu. Tā nav paredzēta, lai izsauktu smieklus, jo nereti izceļ tieši traģisko. Savukārt, konkrētā aina pretendē tikai uz humoristiska zīmējuma statusu, jo formveides stilistika ieturēta amatnieciski vienkāršota, kas vistuvāk atbilst naivisma virziena koncepcijai. Izmantojot nedaudz laužītas līnijas, ar primitivizētu zīmējumu radīti vienkāršoti silueti, radot grafisku smagnējības efektu. Galvenajam tēlam piemīt neliels groteskas elements un deformējums (atbilstoši karikatūras kariķējuma funkcijai), tomēr dominē formu vienkāršība, pat shematisms. Sekojošais otrs zīmējums ir dinamiskāks, ko rada kompozicionālā diagonāle un ilustratīvie elementi, pielietota arī gaismēna apjoma izcelšanai un krāsu kontrasti. Netika izmantoti satīrā bieži sastopamie pārspīlējumi (izkropļojumi), spēcīga groteska, filozofiskas alegorijas, “melns humors”, sirreālistiski u.c. radikāli paņēmieni, ko lieto tēla, situācijas absurda un provokācijas pastiprināšanai. Neko līdzīgu neredzam galvenā tēla veidolā – G. Evelone koncentrētā formā centusies atspoguļot iecerēto - niknumu un dzelžaino apņēmību, kas raksturotu Ukrainas cīnītāju noskaņu”.

G. Gailīte vērtējumā pievēršas arī karikatūras lomai kara apstākļos, kas nereti ietver vēstījumus par sensitīviem jautājumiem, piemēram reliģisko piederību: “Saistībā ar politiskās simbolikas izmantošanu karikatūras vēsturē, jāmin, ka 1. Pasaules kara apstākļos cenzūra strādāja īpašā stingrā režīmā, jo labi izprata satīriskās grafikas milzīgo un unikālo ietekmi – piedāvājot spilgtu un nepārprotamu antivaroņa/ienaidnieka tēlu, lai maksimāli asi to noniecinātu (jāmin, ka

Vāciju un Vilhelmu II bieži attēloja kā cūku). Karikatūras bija ne tikai ietekmīgs propagandas līdzeklis, bet kalpoja arī kā mierinājums cietušajiem, vairoja cīņas sparū karavīriem, sniedza cerību uzvarai utt. Tā laika modernistu, vizuālistu, ekspresionistu spēcīgā satīra, vēršoties pret šo katastrofu ar visiem iespējamiem mākslinieciskās izteiksmes līdzekļiem, apzināti centās maksimāli šokēt skatītājus.

Jāuzsver būtisks aspekts - karikatūra ne vienmēr ir satīra par to, kas ir tajā attēlots. Mūsdienās komiksi tiek zīmēti pat par holokaustu, kas tāpat izsauc ne mazums diskusiju kā speciālistu, tā plašākas publikas vidū. Tāpat neapturama ir sensitīvā citu reliģisku priekšstatu kritikas realitāte.

Kā izteicās skandalozā franču politiskās satīras žurnāla *Charlie Hebdo* izdevējs *Laurent Sourisseau* (pseudonīms "Riss"), praviētis Muhameds tika zīmēts tā principa pēc, ka drīkst zīmēt jebko un jebkad un vārda brīvība ir svarīgākā vērtība, ko jāaizstāv.

Joprojām ievērojama daļa sekulārās franču auditorijas, kura jau kopš 18.gs. ir iepazinusi ar politiskās satīras tradīcijas, mēdz vētraini kritizēt konkrētas zīmētāju radošās izpausmes, piemēram, saistībā ar Sīrijas bēgļu bērna nāvi 2015. gadā. Tā rezultātā redakcija sniedza atbildes, pirmām kārtām, godinot cilvēktiesības un nosodot jebkādu diskrimināciju.

Apkopojot minēto - katrs recipients reaģē uz vizuālās komunikācijas vēstījumu no sava subjektīvā skatupunkta, ko ietekmē izglītības līmenis, mākslas interesenta pieredze (zināšanas semiotikā), individuālās morāles un ētikas normas, personiskā saikne ar attēloto notikumu u.c. faktori, tāpēc mākslinieka radošās izpausmes var piedzīvot kardināli atšķirīgas un negaidītas uztveres transformācijas.

Uzskatu, ka Gundega Evelone godprātīgi paveica savu uzdevumu (kaut arī pilnībā neizvērtēja Latvijas auditorijas potenciālo reakciju) un robeža, kas atšķir vārda brīvību no visatļautības, netika pārkāpta, līdzīgi kā komunikācijas ētikas normas”.

[9] RSU asociētā profesore Ilva Skulte, vērtējot Publikāciju, raksta: “2024. gada 24. februārī LSM.lv tika publicēts mākslinieces Gundegas Evelones veidotā “Cūku komiksa” – komiksu sērijas, kurā darbojošās personas atveidotas cūku tēlos, bet saturā izpaužas sociāla kritika un satīra saistībā ar aktuāliem notikumiem - viens no darbiem, kas veltīts Ukrainas kara tematikai un kurā, atbilstoši komiksa stilistikai Ukrainas armijas kareivji atveidoti cūku tēlos. Iepazīstoties ar publikācijas saturu (ieskaitot zīmējumu pavadošo tekstu, kas informē par komiksa vēsturi), netika konstatēti tieši Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma vai kāda cita likuma, ne arī LTV Rīcības un ētikas kodeksa principu pārkāpumi. Izanalizējot komiksa publikācijas vēstījumu, nepārprotami jāsecina, ka:

- medija redakcija meklē spilgtus, radošus un drosmīgus veidus un zīmju sistēmas, tai skaitā profesionālajā laikmetīgajā mākslā, lai uzrunātu dažādas auditorijas grupas,
- vēstījums uztverams komiksa tēlu sistēmas un stilistikas ietvaros;
- tas iecerēts ar nodomu paust atbalstu Ukrainas armijai.

Tādēļ domāju, ka nav uzskatāms, ka nodarīts kaitējums vai tieši aizskarta kāda mazaizsargāta vai viegli ievainojama sabiedrības grupa un kā māksliniecei, tā redakcijai ir tiesības šādu vēstījumu paust izteiksmes brīvības un redakcionālās neatkarības ietvaros, bet sabiedrībai un to pārstāvošajām institūcijām ir svarīgi šādu brīvību nodrošināt Satversmē nostiprinātajos apmēros. Tomēr vienlaicīgi jāatzīst, ka minētā vēstījuma publikācijas kontekstu izvērtēšana ir bijusi nepilnīga. Var identificēt vairākas dilemmas, par ko, balstoties uz Sabiedrisko mediju kara un konfliktu žurnālistikas vadlīnijām (jo saturs skar kara tematiku), būtu bijis jārisina īpaši rūpīgi:

- par vēstījuma žanra un formāta atbilstību paustajam saturam (tēlus var pārprast alegoriski, ironiski utt. traktējot, jautājums par komiksa žanra atbilstību sensitīvam saturam);
- par komiksā izmantoto tēlu konotācijām dažādās kultūrās un vēsturiskās situācijās,
- par iespējamo izplatību un reakciju, kā arī šīs reakcijas potenciālajām negatīvajām sekām, tai skaitā, specdienestu iespējamās manipulācijas ar sociālo mediju algoritmiem, uz ko norāda vadlīnijas (5.lpp.), viedokļu polarizāciju (turpat - 7.lpp.) un iespējamo izmantojumu propagandas mērķiem (turpat - 9.lpp.),
- par auditorijas emocionalitātes pakāpi, uztverot jebkuru tēmu, kas saistīta ar karu Ukrainā.

Tā kā šie konteksti netika pietiekami izvērtēti, publikācija, it sevišķi Krievijas Federācijas iebrukuma Ukrainā gadadienā, ņemot vērā auditorijas sakāpināto emocionalitāti un no tā izrietošo aktivitāti sociālajos medijos, jāuzskata par taktisku kļūdu, ko saskaņā ar augstāk minētajos dokumentos formulētajiem principiem portāla vadība arī atzina, izņemot publikāciju, atsakoties no “Cūku komiksa” un publicējot LSM.lv galvenās redaktora Martas Ceravas un LTV galvenās redaktora Sigitas Roķes skaidrojumus un atvainošanās. Domāju, ka tas kopumā bija pareizs solis, tomēr, manuprāt, nepilnīgi argumentējot gan izvēli publicēt, gan izņemt no aprites Gundegas Evelones darbu. Lai arī mūsdienu plašsaziņas sarežģītā ekoloģija un ar kardarbību saistītā satura specifika iezīmē redakcijas lēmumu īpašu sarežģītību, auditorijai izglītojošs būtu detalizēts situācijas skaidrojums. Līdz šim auditorijai nav pilnībā un padziļināti izskaidrota notikušā būtība un redakcijas argumenti, kas rada priekšstatu par nekonsekvenci un haotiskumu, un iedragā sabiedrisko mediju reputāciju.

Uzskatu, ka izveidojusies situācija ir jauns precedents Latvijas mediju komunikācijas vēsturē, kā tāda tā būtu jāpārrunā, ļaujot darbiniekiem, kas iesaistīti konfliktā, mācīties no šīs pieredzes un

attīstīt savu profesionalitāti. Gribētu pasvītrot tiesības uz savu uzskatu paušanu bez cenzūras vai pašcenzūras un redakcionālo izvēļu neatkarību kā galvenos publiskās komunikācijas principus, kas pamato arī neērtu lēmumu un izteikumu respektēšanu. Tai pašā laikā arī medija darbiniekiem ir jābūt atvērtiem kritikai un diskusijai par principu un likumu formulējumu interpretācijām – atšķirīgu viedokļu argumentēta apmaiņa izsvērtā komunikācijā ir viens no dzīvotspējīgas demokrātijas priekšnoteikumiem”.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Anda Rožukalne

vērš uzmanību:

[10] Sabiedrisko mediju ombuds atzinumus sniedz normatīvo aktu definētajās kompetences robežās un izmantojot sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodeksu normas, kas attiecas uz profesionālo ētiku un tās ievērošanu redakcionālajos lēmumos un profesionālajās procedūrās, kas veiktas sabiedrisko mediju satura veidošanas procesā. Nedz normatīvie akti, nedz sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas un LTV Rīcības un ētikas kodekss nedod ombudam tiesības sniegt iesniegumā minēto apstākļu juridisko izvērtējumu, ombuds nevērtē Iesniedzēja uzskatus vai iesniegumā pausto viedokli.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Anda Rožukalne

atzīst:

[11] Izvērtējot Publikācijas saturu, tās veidošanas procesu un redakcionālos lēmumus, iespējamo uztveri un ietekmi, kā arī dažādos viedokļus par Publikāciju, atzīstu, ka Publikācijas veidotāju (māksliniece G. Evelone un LSM.lv redakcijas pārstāvji) nolūks nebija aizskart, aizvainot vai izsmiet Ukrainas tautas pašai dziedzīgo un drosmīgo cīņu pret Krievijas Federācijas iebrucējiem. Tomēr atzīstu, ka, iecerot un plānojot Publikāciju, netika pienācīgi novērtēti tajā attēloto dzīvnieku uztveres aspekti un publikācijas dienas konteksts – divi gadi kopš Krievijas Federācijas pilna mēroga iebrukuma Ukrainā un aktuālā kara gaitas situācija. LSM.lv redakcionālo lēmumu veidošanas procesā nav izdevies prognozēt iespējamās dažādu sabiedrības grupu reakcijas un emocionālos noskaņojumus kara Ukrainā otrajā gadadienā. Redakcionālā lēmuma balstīšana ilgstošā “Cūku komiksa” publikācijas pieredzē šajā gadījumā nav bijusi pietiekama, jo Publikācijas tēls – cūka kultūrā vērtējams pretrunīgi, tā vēsturiskās interpretācijas konkrētajā situācijā var tikt izmantotas hibrīdkara vēstījumu veidošanai.

Tādējādi, pieņemot redakcionālos lēmumus, netika novērtēts plašāks sabiedriski politiskais konteksts. Tāpat netika ņemta vērā temata paaugstinātā sensitivitāte, kas var veicināt iespējamā kaitējuma nodarīšanu konkrētām, viegli ievainojamām sabiedrības grupām un sabiedrībai kopumā.

Pozitīvi vērtēju relatīvi ātri publicēto atvainošanas, 2024.gada 26.februārī notikušo LTV redakcionālās kolēģijas atklāto un paškritisko diskusiju par Publikāciju un koleģiālo lēmumu, ka Publikācija ir neveiksmīga un neatbilst sabiedrisko mediju darbības mērķiem. Šāda reakcija atbilst mediju ētikas un pašu sabiedrisko mediju profesionālās ētikas vadlīnijās definētajiem principiem. Atzīstu, ka, 2024.gada 24.februārī iekļaujot šo Publikāciju LSM.lv saturā, pārkāpti šādi sabiedrisko mediju redakcionālo vadlīniju principi:

- 1.3. Atbildīgums. Sabiedriskie mediji uzņemas atbildību par to radīto saturu un darbojas, lai sniegtu patiesu un dažādām sabiedrības interesēm atbilstošu informāciju.
- 1.2. Sabiedrības intereses. Sabiedriskie mediji ar īpašu uzmanību izturas pret mazaizsargātām un viegli ievainojamām sabiedrības grupām, lai ar savu darbību nenodarītu kaitējumu tām un veicinātu šo grupu pārstāvju drošības sajūtu.

Izvērtējot atzīto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Anda Rožukalne

iesaka:

[12] Tā kā sabiedrisko mediju redakcionālās vadlīnijas lielākoties attiecas uz dokumentālu, faktos balstītu saturu, īpaši detalizēti definējot ziņu un aktuālo notikumu profesionālās ētikas principus, kuros ir uzsvērti tematu un problēmu kontekstualizācija, iesaku pilnveidot vadlīnijas, iekļaujot tajās starptautiski atzītajās profesionālās ētikas normās pazīstamos plašāka sociālā konteksta principus. Tie attiecas uz ļaunuma mazināšanu (angļu val. - *minimize harm*) sabiedrībā un paredz paaugstinātas sensitivitātes izmantošanu (angļu val. - *use heightened sensitivity*), strādājot ar neaizsargātām vai ievainojamām grupām, lai izrādītu cieņu sabiedrībai, kuru var ietekmēt medija izvēlētais temats un tā atspoguļojums.

Atbalstot sabiedrisko mediju centienus piedāvāt daudzveidīgu, inovatīvu saturu, tiesības brīvi eksperimentēt ar formātiem un satura veidošanā iesaistīt autorus, kas var piedāvāt provokatīvus vēstījumus, iesaku rūpīgi novērtēt dažādus inovatīvu mediju produktu uztveres aspektus.

Īpaši izceļama nepieciešamība auditorijai regulāri skaidrot redakcionālās izvēles pamatojumu publikācijām, kas ir sensitīvas un pretrunīgi uztveramas. Šāda rīcība ir būtiska gan pirms, gan pēc publikācijas, izvērtējot auditorijas uztveres aspektus un nepaļaujoties uz zināšanām, kas jau ir redakcijas rīcībā, bet savlaicīgi prognozējot dažādu sabiedrības grupu reakcijas.

Iesaku LTV un LSM.lv redakcijām apsvērt, kā rīkoties gadījumos, kad sabiedriskie mediji atzinuši profesionālās ētikas pārkāpumu vai sastopas ar auditorijas neizpratni par redakcionālajiem

lēmumiem, piedāvājot daudzpusīgu, atklātu un paškritisku vērtējumu gan par saturu, gan tā uztveri.

Papildu iesaku izsvērt, cik pilnvērtīgi LSM.lv publikācijas ir novērtējamas pēc to ievietošanas dažādās sociālās tīklošanās vietnēs, rūpējoties par to, lai redakcijas plānotais un publikācijā ietvertais vēstījums dažādās digitālajās platformās neatšķirtos un nebūtu nodalāms no vēstījuma kopējās idejas.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas

līdzekļu ombuds

(*paraksts*)*

Anda Rožukalne

*DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU